

PROBLEMI IN DISKUSIJA

Lujo Margetić

O NEKIM PITANJIMA NAŠE RANOSREDNJOVJEKOVNE POVIJESTI

R. Bratož i P. Štih u novije su vrijeme zauzeli stajalište u nemalom broju otvorenih problema naše ranosrednjovjekovne prošlosti, i to dijelom u diskusiji s našim prijedlozima rješenja tih problema. Bratoževe i Štihove teze i njihova argumentacija značajni su prilog dubljem sagledavanju povijesne istine. Osjećamo se obveznim da upoznamo čitatelje »Zgodovinskog časopisa« s našim pogledima na neke od iznesenih teza.

I

1. Gdje je bilo sjedište biskupije Cisse

Problem ubikacije sjedišta te biskupije već je odavno podijelio autore. O toj biskupiji postoje samo dvije (!) vijesti: jedna u zapisniku (koji je do nas došao u posve nepouzdanom obliku) sinoda održanog u Gradu sedamdesetih godina VI. stoljeća, u kojem se među potpisnicima spominje Vindemius episcopus Cessensis i druga u zapisniku lateranskog koncila iz 680. koji uz ostale biskupe potpisuje i biskup Ursin čije je sjedište na latinskom označeno kao »Cenetensis« a na grčkom kao »Kénsou«. Mnogi su povezivali tu biskupiju s istarskom Cissom, o kojoj postoje vijesti iz antike i koja je postojala nedaleko današnjeg Rovinja. Kako Rovinj nije tijekom cijeloga srednjeg vijeka imao biskupije koja bi se mogla smatrati nasljednicom navodne biskupije u Cissi, pridružili smo se mišljenju onih autora koji povezuju sjedište spomenuta dva biskupa s Cenedom. I Bratož je dobro uvidio da se episcopus cessensis ne može uspješno povezati s antičkom Cissom (R. Bratož, Nastanek, razvoj in zaton organizacije zgodnjekršćanske cerkve v Istri (4.—6. stoletje), »Antički temelji naše sodobnosti«, referati na 4. znanstvenem zborovanju Zveze društva za antične studije Jugoslavije v Pulju od 12. do 17. oktobra 1986, Ljubljana 1987, str. 21 i d.; isti, prikaz knjige L. Margetića, Histrica et Adriatica, »Zgodovinski časopis« 1. 41, 2, str. 362), ali se ne slaže s time da bi bila riječ o cenedskom biskupu, i to zato što u pogledu zapisnika iz 680. ne vjeruje latinskom tekstu (»Cenetensis«) jer je samo prijevod s grčkoga, a što se tiče grčkog teksta (»Kénsou«), sumnja u to čitanje i predlaže Keisou, kako je to mjesto čitao Kos, Gradivo, I, str. 186 koje se »tudi nam zdi pravilno branje« (Bratož, Nastanek, cit., str. 22, bilj. 43). Bratož misli da bi bilo potrebno ponovno pregledati sačuvane rukopise da se vidi, da li u njima stoji »Kénsou« ili »Keisou« jer je po njemu u Mansija to mjesto »nejasno odtisnjeno« (loc. cit.). Ako bi se mjesto pročitalo kao »Keisou« to bi bio po Bratožu još jedan razlog u prilog tezi da nije riječ o cenedskom biskupu.

Bratož griješi kad misli da je to mjesto kod Mansija nejasno otisnuto. I Rubeis (Mon. eccl. Aqu., str. 306) i Mansi (Conc. coll. XI, str. 312) imaju ispravno i nimalo nejasno otisnuti tekst »Kénsou«. Tekst je otisnut nekom vrsti (inače potpuno jasnog) »kontrahiranog« pisma koje se i inače u starijim izdanjima vrlo često upotrebljavalo: *Kénos* = Kénsou (ei = na bezbroj mjesta, čak i na istoj stranici Mansija. Samo nepoznavanje te grčke »stenografije« može zavesti neupućena čitatelja). Ako latinski vrlo stari prijevod ima Cenetensis, a grčki tekst bez ikakve sumnje Kénsou onda i jedno i drugo nesumnjivo upućuju na Cenedu.

Po Bratožu u prilog biskupije Cise na tlu današnje Istre »med Porečom in Puljem« govori okolnost da popis sudionika na koncilu 680. ide »v grobem geografskem zaporedju« (»ZC« 41, str. 362). Međutim, ako se pregledaju redosljedi biskupa drugih provincija, npr. Tuscije vidi se da je sastavljač popisa na geografski poredak unutar iste provincije vrlo malo pazio.

2. Što znači septies et decies na Honorijevu natpisu

Na poznatom Honorijevu natpisu na krilu centralnih vratiju bazilike sv. Petra piše da je Honorije I (625—638) ostvario velike uspjehe nad istarskim shizmatičarima, koji su držali Istru »annis septies et decies«. Vladajuće shvaćanje tumači to kao »70 godina« ali natpis jasno govori o »17 godina« (vidi Histrica et Adriatica, cit., str. 155—166). Bratož se s time nije složio. On kaže da je naš prijedlog »slovnično bolj pravilen« (R. Bratož, Oglejska shizma in vpliv cerkvenozgodovinskih dogodkov na zgodovino Alpskih Slovanov do začetka 8. stoletja, »XXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 6.—18. julij 1987, Zbornik predavanj«, Ljubljana 1987, str. 118, bilj. 29) ali da je teže uskladjiv sa povijesnim činjenicama: naime, kaže Bratož, teško je zamisliti »da bi Bizantinci tolerirali shizmatičnoga škofa na svojem ozemlju celih se-

demnajst let«. Međutim, Bizant je doživljavao vrlo teške trenutke od 611. do 628. i upravo je u to doba trpio teške udarce od Avara i Slavena koji su uništili bizantsku vlast na velikom dijelu jugoistočne Europe. Uostalom, shizmatični biskupi uspjeli su se odupirati ortodoksnim shvaćanjima Rima i Konstantinopola kroz velik dio druge polovice VI. stoljeća, pa ne vidimo razloga zašto bi to bilo nemoguće u vrijeme od 611. do 628., koje je bilo u mnogim aspektima još nepovoljnije od druge polovice VI. stoljeća.

U svakom slučaju, smatramo pogrešnim ne uzeti u obzir prvorazredni podatak od »17 godina«, koji je nasreću sačuvan u izvornom obliku i potječe iz VII. stoljeća, to više što se ne radi o pitanju gramatike (»slovnično«), kako to Bratož tumači, nego o značenju riječi — a »septies et decies« je uvijek i u svakoj prilici značilo samo 17 i ništa drugo. Žao nam je što Bratož šutke prelazi preko naše interpretacije vrlo nepouzdanih mletačkih kataloga biskupa iz kojih je vidljivo kako je patrijarh Fortunat bio iz tih kataloga svjesno brzo izbačen kao nepoželjan shizmatičar i mjesto njega se u njima pojavio inače potpuno nepoznat i u pravom smislu riječi fantomatičan patrijarh Ciprijan, o kojem inače nigdje nije zabilježena nijedna jedina vijest. I konačno, ne slažemo se s Bratoževim tumačenjem papina pisma iz 628. (Kos, Gradio I, str. 198—199) upućena kleru u Gradu. Po Bratožu navodno iz tog pisma slijedi da je Fortunat postao patrijarh neposredno pred objavom pisma, tj. 627. ili malo prije. O tome smo dosta podrobno pisali (Histrica et Adriatica, cit., str. 162—164) pa se na to ne bismo vraćali. Po našem je mišljenju iz pisma razvidno da je Fortunat dulje vremena bio velikom smetnjom papi i da je čak već odavno bilo predviđeno da ga se najoštrije kazni: quibus paenis interdictionis canonice aculeis Fortunatum olim (!) sacerdotio exuendum decrevimus. Očito je da je Fortunat postao najprije patrijarhom, a kada je došao u sukob s papom, uspješno mu se odupirao sve dok zbog pobjede nad Perzijancima Bizant nije dobio slobodne ruke prema bizantskoj »Istri«.

3. O autentičnosti popisa sudionika Helijina sinoda sedamdesetih godina VI. stoljeća

Prema Bratožu (Nastanek, cit., str. 29) popis sudionika što ga nalazimo u inače nedvojbeno krivotvorenom zapisniku s Helijina sinoda, svakako je »avtentični seznam«, koji se »ohranil med akti Mantovanske sinode leta 827«. Kad bi to bilo doista tako, onda bi mnoga sporna pitanja bila riješena, čak bi bila i suvišna. Godina 579. ne bi se onda mogla uzeti kao godina održanja tog sinoda, jer je te godine u Trentu bio biskupom Agnellus a prema mantovanskom zapisniku tamo je zabilježen Flaminius Tridentinus (oko 572.—577.). Nesporno bi bilo i biskupsko sjedište u Scarbanciji jer mantovanski zapisnik spominje Vigilus Scaravasiensis.

Pa ipak, Mantovanski zapisnik je iz više razloga mnogo manje pouzdan nego što to Bratož misli. Tako npr. neobično je već i to da je patrijarh Helije spomenut tek na četvrtom mjestu. U autentičnom tekstu on bi dakako morao doći na prvom mjestu. A čudan je i sam spomen već navedenog Vigilusa Scaravasiensis, koji se unatoč bezuspješnim pokušajima nekih autora svakako odnosi na Scarabanciju. Naime, taj grad ni po jednom drugom vrelu nije nikada potpadao pod Akvileju. Godine 433. Pannonia Prima ustupljena je ugovorom Hunima pa nakon toga ne dolazi u obzir prijenos metropolitanske vlasti od Sirmija na Akvileju. Do 427. Pannonia Secunda sa Sirmijem bila je u sklopu zapadnoga rimskog carstva pa ne izgleda nimalo vjerojatno da bi se upravo u to doba metropolitanske granice prekrajale. Neobičnu pojavu biskupa Scarabancije na popisu koji nalazimo u zapisniku koncila iz 827. treba dakle drukčije tumačiti. Poznato je da je pod Karlo Velikim došlo do oštrog sukoba između salzburškog nadbiskupa i akvilejskog patrijarha o granicama njihove metropolitanske vlasti, i da je 811. godine patrijarh dokazivao svoja prava per synodalia acta. Smatramo da je Kos u pravu kada tvrdi da su ta synodalia acta upravo onaj zapisnik s gradaškog koncila o kojem je ovdje riječ. Očito je akvilejski patrijarh dokazivao svoju jurisdikciju sjeverno od Drave potpisima biskupa iz Agunta, Teurnije, Scarabancije itd. pa je zbog toga taj popis najvažniji dio krivotvorenog zapisnika i razlog zašto je krivotvorina nastala. Prema tome čini nam se očitim da je patrijarh skrpao taj popis iz podataka koji su mu stajali na raspolaganju. Ne vidimo nikakva razloga zašto bismo vjerovali da je patrijarh preuzeo potpise samo iz jednoga jedinog i to još autentičnog dokumenta. Dakle, teza o autentičnosti popisa je puki postulat, koji se ne može dokazati i koji nije ni vjerojatan. Vjerojatnije je da je taj popis sastavljen na osnovi podataka iz raznih vrela. Podrobnosti u Histrica et Adriatica, str. 135—140.

4. Sjedište biskupa »Martinus Petenatis«

U zapisniku sinoda u Gradu spominje se uz ostale i »Martinus Petenatis«. U literaturi se uglavnom misli na pićanskog biskupa premda o pićanskoj biskupiji inače nema nijedne pouzdane vijesti sve do 996. Usto, u VI. stoljeću Pićan je bio beznačajni vicus i da nije vjerojatno da bi u tako malom mjestu postojala biskupija. Bratož (loc. cit., str. 322—363) se ne slaže s našim tumačenjem uz obrazloženje da je beznačajnost

Pićna postojala i u VI. i u X. stoljeću. Prigovor nije opravdan jer je, kao što smo to uostalom i naglasili (Histrica et Adriatica, cit., str. 132) dozvola za osnivanje pićanske biskupije u 996. imala »programatski značaj«, kojim se političku djelatnost akvilejskog patrijarha usmjerilo prema istoku. To je razlog zašto se daje patrijarhu dozvola i za osnivanje fantomatske biskupije u Tarsatici.

Kako je po našem mišljenju popis sudionika sinoda u Gradu skalupljen zato da se dokaže vlast akvilejskog patrijarha na područjima preko Drave, smatrali smo da je Martinus Petenatis upao u popis iz istih razloga kao i biskup Skarabancije i zato smo ga povezali s Poetovio i ujedno upozorili na opetovane vijesti iz VIII. stoljeća o biskupiji »Iuvavensium que et Petina« to više što o pićanskoj biskupiji još 1102. govori Henrik II kao o »nedavno« (dudum!) osnovanoj.

5. O »istarskim vratima«

Prema poznatom odlomku iz pisma pape Grgura I salonitanskom biskupu Maksimu, datiranog sa srpnjem 600 Slaveni per Histriae aditum ad Italiam intrare coeperunt. U suprotnosti s M. Kosom i nekim drugim autorima po kojima je ovdje riječ o Vipavskoj dolini koja bi bila »istarska vrata« prema Italiji iznijeli smo i obrazložili tezu da Histriae aditus ne znači »istarska vrata« prema Italiji i da papa želi reći nešto drugo, naime da su se Slaveni time što su došli u Istru već počeli širiti po Italiji jer je Istra »kao što je poznato, od Augustovih vremena pripadala desetoj regiji Italije« (Histrica et Adriatica, cit., str. 146; vidi i L. Margetić, Histria u dvije vijesti iz prve polovice VII. stoljeća, »Živa antika« 32, 1982, str. 171—172). Po Bratožu je »ta razlaga možna, vendar zaide u kontradiktornost spričo dejstva, da je bila Istra po pojmovanju u antiki vedno sestavni del Italije«. Čini se da je ovdje došlo do velikog nesporazuma: Bratož pobija našu tezu čiji je glavni temelj to što je Istra bila sastavni dio Italije upravo tim našim argumentom tako da ispada kao da tvrdimo obratno od onog što smo napisali. To je tim više za žaljenje što se na tu Bratoževu pogrešnu interpretaciju oslonio i Grafenauer (Zgodovina Langobardov, Ljubljana 1988, str. 334).

II

1. U diskusiji koju je P. Štih otvorio u »ZČ« 41, 1987, 531 i d. a mi nastavili u »ZČ« 42, 1988, 234 i d. polazne su točke naših analiza istraživanja Hauptmanna i Grafenauera koja su dala izvanredne rezultate i koja su nezaobilazni kamen temeljac svakoga daljnjeg proučavanja pitanja dolaska Hrvata. I Štih i mi prihvaćamo već odavno usvojenu tezu da je Konstantin Porfirogenet u svoj izvještaj u De administrando imperio (DAI) ubacio cara Heraklija da bi potencirao značaj uloge Bizanta u dolasku Hrvata. Razlikujemo se u tome što po našem mišljenju treba caru Konstantinu pripisati i samo Heraklijevo doba kao vrijeme dolaska Hrvata i što se to po nama može dokazati analizom carevih vijesti. Naprotiv, Štih se slaže s Hauptmannom da vrijeme dolaska Hrvata prema DAI treba smjestiti u Heraklijevo doba.

Štih nam je u »ZČ« 41, 1987, 535 koncedirao da nema dokaza za Grafenauerovu tvrdnju da se »622./623. kagan spremio na nov udarac protiv Bizanta te u tu svrhu svakako okupljao Avere na jugoistoku avarskog područja, a možda se čak i već zapleo, u borbe s Bizantincima«. Ali, Štih je ujedno protiv naše teze upozorio da »viri odražaju stanje trajne napetosti med obema stranama« i ustvrdio da su »leta 622 Avari pred samim obzidjem Carigrada« pokušali uhvatiti Heraklija i da »vse to dopušta domnevo, da so Avari zaradi napetosti na meji z Bizancem koncentrirali svoje sile na jugovzhodu«.

Nakon našeg odgovora u »ZČ« 42 Štih se u »ZČ« 43, 1989, 112 još više približio našem mišljenju o miru na granici prema Bizantu, ali je iznio novu misao: »Vendar se zdi, da zaradi miru na avarsko-bizantinski meji prehod Hrvatov skozi Panonijo ni nič manj verjeten. Prav v leto 623 namreč pada začetek slovanskega upora pod Samovim vodstvom, ki je nedvomno povzročil velike turbulence in destabilizacijo v avarski državi, ki je šla v prid morebitni hrvaški selitvi«. Ako smo dobro razumjeli Štiha redoslijed događaja je po njemu ovaj: 623. godine počinje slavenski ustanak pod Samom, on ima za posljedicu slabljenje avarske države, a to onda omogućuje prolaz Hrvata kroz Panoniju.

Štihova teza (slavenski ustanak — destabilizacija Avara — prolaz Hrvata) u suprotnosti je s Grafenauerovom tezom (prolaz Hrvata — destabilizacija Avara — slavenski ustanak: »HZ« V, 1952, 44). Razlika je razumljiva. Grafenauer je objašnjavao »izuzetno lak« prolaz Hrvata preko Panonije koncentracijom avarskih snaga na jugoistoku i možebitnim istovremenim ratnim stanjem Avara i Bizanta. Kako je Štih prihvatio tezu o »miru na avarsko-bizantinski meji« on je morao pronaći neko drugo obrazloženje za prolaz Hrvata u to doba i našao ga u Samovom ustanku, koji je, obratno, po Grafenaueru, tek posljedica hrvatskog prodora. Ali, dok je Grafenauer ponudio veći broj dokaza u prilog svom mišljenju, Štih se zasad ograničio na postavljanje vlastite teze bez detaljnijih analiza. To, dakako, nije prigovor, jer je za takvu analizu diskusija o našim tezama daleko preuzak okvir. Ipak bismo željeli spomenuti

da kronologija koju nudi Štih u prilog svojoj tezi nije uvjerljiva. Naime, po njemu »prav v leto 623« počinje slavenski ustanak koji je po njemu imao za posljedicu destabilizaciju avarske države, a ta je sa svoje strane omogućila hrvatsku selidbu — »okrog 622/623« (?).

2. Pretpostavku da je do selidbe Hrvata došlo upravo za Heraklija Štih dokazuje s dva kronološka podatka iz DAI. Jedan od njih osniva se na glavi 31 u kojoj car-pisac govori o padu Salone i dolasku Hrvata i oboje pripisuje Herakliju. Štih zaključuje: ako je podatak o padu Salone pouzdan onda treba »dobro vero nameniti tudi Konstantinovi vesti o hrvaški naselitvi v Heraklejevi dobi« (»ZČ« 43, 1989, 113). Međutim, u glavi 31 ovi podaci slijede jedan iza drugog:

- Dioklecijan naseljava Rimljane u Dalmaciju;
- za Heraklija Avari tjeraju Rimljane;
- po nalogu Heraklija Hrvati tjeraju Avare;
- po nalogu Heraklija Hrvati se naseljavaju u Dalmaciji;
- to se dešava za Porgina oca;
- Heraklije krsti Hrvate za Porge.

Ta nevjerovatna kronološka i stvarna zbrka čini izvještaj skrajnje nepouzdanim i ne čini nimalo vjerojatnim bilo kakvo zaključivanje na osnovi njega, a ponajmanje povezivanje bilo koja dva podatka. I anonimova kronologija u glavi 30 govori po Štihu u prilog tezi da su Hrvati došli za Heraklija, a protiv naše teze, po kojoj iz te glave proizlazi razmjerno kratko vrijeme između dolaska Hrvata i Bornine vlasti u Dalmaciji početkom IX. stoljeća Štih se pri tome u »ZČ« 41, 1987, 534 pozvao na okolnost da su Hrvati po anonimu nakon nekoliko godina borba pobijedili Avare i »od takrat držijo to zemljo Hrvati«. Međutim, kako se »podatka o hrvaškem gospodstvu v Dalmaciji in o njihovi podložnosti Frankom medsebojno vsebinsko izključujeta« (Štih, loc. cit.), treba po Štihu prihvatiti Grafenauerovu interpretaciju po kojoj anonim u toj glavi govori o četiri razdoblja u najranijoj povijesti Hrvata u novoj domovini: 1) borba Hrvata s Avarima, 2) razdoblje samostalnosti, 3) franačka vlast nad Hrvatima, 4) borbe Hrvata s Francima. U »ZČ« 42, 1988, 237 dokazivali smo da anonim ne spominje razdoblje samostalnosti i da je ono samo plod Grafenauerove interpretacije i na osnovi njegova prekrajanja anonimova teksta. Međutim, Štih i dalje ostaje pri Grafenauerovoj koncepciji (»ZČ« 43, 1989, 116) i prigovara nam da je nismo dobro razumjeli. Pa ipak, anonimov tekst (po Grafenaueru, uz izbacivanje iz teksta t. 4, 5 i 6) glasi:

(III) 3. Pošto su neko vrijeme međusobno ratovali, pobijedili su Hrvati, neke su od Avara poklali, ostale prisilili da se pokore. Otada su u toj pokrajini zavladaali Hrvati. (IV) 1 Neko vrijeme pak bili su (i) Hrvati u Dalmaciji podvrgnuti Francima (kao i ranije u njihovoj domovini) (riječ u zagradi izbacio Grafenauer, »HZ« V, 1952, 14).

Smatramo da je upravo očito da je anonim želio ovo reći: Franci su vladali nad Hrvatima u staroj domovini; Hrvati dolaze u novu domovinu i pobjeđuju Avare i zaposjedaju svoju novu domovinu, ali ostaju i dalje pod vlašću Franaka, kao što su bili u staroj domovini. Grafenauer je bio prinuđen u IV, 1 izbaciti riječi »i« i »kao i ranije u njihovoj domovini« jer one na jasan način ističu kontinuitet franačke vlasti nad Hrvatima prije i poslije selidbe i ne dopuštaju opstojanje razdoblja hrvatske samostalnosti. Do tog razdoblja samostalnosti došao je dakle Grafenauer ipak »z brisanjem vesti o hrvaški podložnosti Frankom v stari domovini« (vidi Štih, »ZČ« 43, 1989, 116). Svakako se ne slažemo sa Štihom da bi se podaci o hrvatskoj vlasti u Dalmaciji i njihovoj podložnosti Francima međusobno suštinski isključivali kako je to tvrdio Štih u »ZČ« 41, 1987, 534, jer isto tako, kada malo dalje anonim kaže da hrvatski ban »vlada u Lici«, time nije isključena vlast hrvatskog vladara nad banom. Dakako, sve je to anonimova priča, koja se dijelom temelji i na narodnoj hrvatskoj tradiciji i koja ne odgovara povijesnoj istini. Ali, ovdje je riječ ne o povijesnoj istini, nego o onom što je anonim mislio i napisao.

3. Ostaje dakle da se razmotri pitanje ukupnog trajanja borbe Hrvata s Avarima, vlasti Franaka nad Hrvatima i borbe Hrvata s Francima. Po Štihu anonimovi podaci ne daju u tom smislu »niti najmanjše podlage«. Štih se sigurno preoštro izrazio premda tu rečenicu rado ponavlja. Naime i po njemu prvo razdoblje (borba s Avarima) traje »nekoliko let« (op. cit., 115), a treće sedam godina. Ali zato Štih daje veliki značaj anonimovom podatku o drugom razdoblju kada su se Hrvati »določeno število let pokoravali Frankom« (loc. cit.) pa kaže da sintagma »določeno število let« može značiti »100, 10 ali pa npr. 5 let« (op. cit., 116).

Da vidimo što o tome kaže naše vrelo. Po anonimu

- Hrvati se bore s Avarima »ἐπὶ τινὰς χρόνους«
- Hrvati su pod Francima »μέχρι χρόνων τινῶν«
- Hrvati se bore s Francima »sedam godina«.

Najčešće je i uobičajeno značenje sintagme *χρόνοι τινες* »izvjesni (ne osobito velik) broj godina« koji se u grčkom radu upotrebljava kao nešto drugo od *χρόνοι πολλοί*, tj. mnogo godina. To uobičajeno značenje bez ikakve je sumnje upotrebljeno

za označavanje trajanja borba Hrvata s Avarima jer je očito da su te borbe mogle potrajati jedno razmjerno ograničeno vrijeme, npr. 5–10 godina. Tako to ispravno shvaća i Štih i prevodi tu sintagmu s »nekoliko godina«. Međutim, isto je tako jasno da se ista sintagma kod istog autora, upotrebljena svega nekoliko redaka dalje u tekstu mora shvatiti na isti način. Čini nam se posve nedopustivim da se ista sintagma najprije prevodi s »nekoliko let«, a onda proizvoljno i neuvjerenljivo s »določeno število let« očito s namjerom da se njoj dade posve drukčije značenje.

Ukratko, sva tri vremenska razdoblja o kojima govori anonim prilično su dobro, čak za naše potrebe vrlo dobro definirana. Vidi se da prema anonimovu shvaćanju od borba Hrvata s Avarima do oslobođenja Hrvata od Franaaka nije mogla proteći čak ni polovica stoljeća nego još i mnogo manje — a nikako oko 200 godina. Ako uzmemo u obzir da su se borbe Hrvata s Francima dešavale početkom IX. stoljeća, onda anonimova priča upućuje na to da su po njegovu shvaćanju Hrvati došli negdje pri kraju VIII. stoljeća.

4. Štih nam prigovara (»ZČ« 43, 1989, 112) da nismo ni pokušali riješiti važno pitanje otkud su Hrvati došli »saj je menda jasno, da niso padli z neba« i zaključuje da nema dokaza za hrvatsku selidbu koncem VIII. stoljeća. »Ostane le, da mu verjamemo, to pa je kategorija, ki v zgodovinopisju ne obstaja«. Te riječi doista iznenađuju. Štih začudo ne uzima u obzir naše opetovane tvrdnje da je DAI drugorazredno vrelo i da se zato vijestima iz toga vrela može pokloniti jedva neka vjera. Tako smo npr. 1985. (»HZ« XXXVIII, 1985, 238) predložili još radikalniji odnos prema vijesti iz DAI. Naime, istakli smo, ako su vijesti o dolasku Hrvata z DAI puka narodna legenda s carevim natruhama, onda nismo vezani ni dobom cara Heraklija ni s koncem VIII. stoljeća. Pitali smo se, zašto ne bismo uzeli u obzir velike perturbacije u 670. godini. U svojoj pak diskusiji se Štihom (»ZČ« 42, 1988, 239) išli smo još korak dalje i nakon dodatne analize o velikoj nepouzdanosti DAI zaključili: »Ukratko, istraživanje o vremenu dolaska Hrvata ne smatramo ni izdaleka zaključenim«. Zato bismo bili skloni da Štihove riječi (»ostane le, da mu (tj. Margetiću) verjamemo«) povežemo s našom upravo citiranom rečenicom kojom smo zaključili naše analize 1988. godine i s kojom će se, nadamo se, složiti i Štih i drugi. Mislimo čak da je takvo »vjerovanje« (da istraživanja ne smatramo nizdaleka zaključenim) kategorija koja postoji u povijesnoj znanosti kao osnovni pokretač novih spoznaja. Našoj tezi iz 1977. o dolasku Hrvata koncem VIII. stoljeća protivi se okolnost da se Hrvate ne spominje ni u jednom prvorazrednom vrelu iz prvih desetljeća IX. stoljeća. Ako bi Hrvati došli koncem VIII. stoljeća, onda bi trebalo očekivati da je njihova vojna organizacija bila toliko jaka da su se uspjeli nametnuti kao vladajuća grupa na razmjerno širem području, npr. najmanje od današnje Like do Cetine. Pa ipak, ni franački ni bizantski ni domaći ni bilo koji drugi izvori u to doba ne spominju ni Dalmatinsku »Hrvatsku« ni Panonsku »Hrvatsku«. To osobito čudi u odnosu na razmjerno bogate franačke vijesti od 791. do 826. Mogli bismo se pokušati »izvlačiti« s time da je hrvatska državna organizacija »postepeno dozrijevala« par desetaka godina, ali to bi bio izlaz iz nužde kojim bismo samo prikrili slabu stranu naše teze. Dakle, ako se želimo držati teze o »dolasku Hrvata«, onda bi šutnja razmjerno bogatih prvorazrednih vrela o Hrvatima u prva tri desetljeća IX. stoljeća upućivala na to da su oni došli oko 828.—829. kada je zbog prodora Bugara i drugih razloga došlo do velike destabilizacije franačke (i bizantske) vlasti na današnjim hrvatskim područjima. Ali ni ta teza nije iz mnogih razloga nimalo uvjerljiva. Ako odbacujemo s dobrim razlozima vrlo slabu uvjerljivost teze o postepenom dozrijevanju hrvatske države koncem VIII. i početkom IX. stoljeća, onda je a fortiori takva misao protegnuta na »dozrijevanje« kroz dvijesta godina još daleko manje prihvatljiva. Zato je naše mišljenje da nije nimalo nemoguće da je teza o »dolasku« Hrvata uopće pogrešno postavljena i da rješenje pitanja etnogeneze Hrvata i nastanka njihove države treba tražiti u drugim društvenim i povijesnim okolnostima i činjenicama. Čini nam se da je uopće veliko pitanje da li su Hrvati došli tek nakon dolaska Avara bilo kao njihovi protivnici (kako se to u skladu s DAI obično tvrdi) bilo kao neka vrsta avarskih saveznika (kao što smo 1977. predlagali). Ako je to tako, onda i pitanje »odakle su došli« dobiva posve drugi smisao.

III

Naša diskusija s tezama što su ih predložili Bratož i Štih ukazala je na osnovnu pozitivnu osobinu njihovoga znanstvenog rada, tj. na iznošenje vlastitih pogleda na osnovi kontinuiranog i izravnog rada s vrelima. Ako je ova naša diskusija od izvjesne koristi, onda je to dobrim dijelom zasluga načina rada spomenutih autora.

Zusammenfassung

ÜBER EINIGE FRAGEN UNSERER FRÜMITTELALTERLICHEN GESCHICHTE

Lujó Margetić

Der Verfasser nimmt Stellung zu einigen seitens R. Bratož und P. Štih gegen seine Thesen gerichteten Bedenken.

1. Nach Bratož soll man den griechischen im Protokoll des Konzils von 680 befindlichen Namen des Bischofssitzes Ursinos »Keisou« und nicht »Kénsou« lesen. Nach Bratož geht es um eine auch nach ihm unbekannte Ortschaft »irgendwo zwischen Poreč und Pola« — Cissa — und nicht um Ceneda, wofür doch der lateinische Name (episcopus Cenetensis) und ganz einwandfrei bei Mansi gedruckter Text (»Kén-sou«) sprechen. — Der Verfasser betont ferner dass »septies et decies« in der bekannten Inschrift des Papstes Honorius nicht »70«, wie es die herrschende Meinung und Bratož deuten wollen, sondern jedenfalls »17«. Es handelt sich nicht um eine »grammatikalische« Frage, wie Bratož annimmt, sondern um eine semantische Tatsache. — Der Verfasser beweist ferner dass es höchst unwahrscheinlich ist, dass das Verzeichnis der Teilnehmer des Heliaskonzils aus einem einzigen, und zwar authentischen Dokument herrühre, sondern dass es aus allerlei Stücken anlässlich des Abgrenzungstreites (um 811) zwischen Aquileia und Salzburg zusammengesetzt war. Deshalb bezieht sich der dort genannte Bischof Martinus Petenatis nicht auf die kleine istrische Stadt Pićan (Pedenà), umsoweniger als der König Heinrich II noch im Jahre 1012 dieses Bistum als erst neuerdings (dudum!) gegründet erwähnt. — Endlich weist der Verfasser darauf hin, dass der Brief des Papstes Gregor I aus 600 von keiner »Istrischen Pforte« sondern von dem ersten Auftreten der Slawen auf dem istrischen- und damit auch italischen — Boden spricht.

2. In seiner Diskussion mit den Ansichten des Verfassers versuchte Štih das Jahr 622/623 als die Zeit der Wanderung der Kroaten — schon früher von Grafenauer vorgeschlagen — zu beweisen. Da er aber, anders als Grafenauer, in die damalige Ruhe an der awarisch-byzantinischen Grenze glaubt, nimmt er den Aufstand der Westslawen unter Samo als den Ausgangspunkt der Ereignisse an. Nach Štih fallen die Anfänge des slawischen Aufstandes »ins J. 623«; der Aufstand führt zu einer Destabilisierung des awarischen Reiches, die seinerseits dann als Folge den Durchmarsch der Kroaten durch Pannonien »im 622/623« hatte. Es ist offensichtlich dass — abgesehen von anderen Bedenken — schon die Chronologie nicht überzeugt. — Um die zeitliche Kluft zwischen der angeblichen Ankunft der Kroaten in 622/623 und dem Beginn des 9. Jahrhunderts zu überbrücken, ist Štih gezwungen nicht nur in die Erzählung des 30. Kapitels DAI eine dort nicht bestehende Periode der kroatischen Selbständigkeit vorzusetzen, sondern auch dieselben, zweimal von Anonymus benutzten Worte *χρόνοι τινες* das erste Mal richtig als »einige Jahre«, das zweite Mal aber seltsamerweise als »eine gewisse Zahl der Jahre« (worunter dann nach Štih sehr viele — auch 100 — oder sehr wenige Jahre zu verstehen wären) zu übersetzen. Solche unkonsequente Übersetzung ist jedoch unannehmbar. Jedenfalls ist die Ankunft der Kroaten im 622/623 und die damit verknüpfte Gründung des kroatischen Staates schwerlich mit dem vollkommenen zweihundertjährigen Schweigen der Quellen über die Kroaten und ihren Staat in Einklang zu bringen. Besonders entscheidend ist das Schweigen der fränkischen Quellen, die viel über die Ereignisse auf dem heutigen kroatischen Boden im Zeitraum von 791 bis 826 berichten, die aber weder den kroatischen Staat noch die kroatischen Fürsten usw. mit keinem Wort erwähnen. Aus dieser mit allgemeinen Sätzen nicht wegzuinterpretierenden überaus wichtigen Tatsache geht hervor dass die Zeit der Ankunft und die sogenannte alte Heimat der Kroaten aus DAI nicht zu ermitteln sind.